

DE LA MONARHIE LA REPUBLICĂ POPULARĂ: ROMÂNIA ÎN INTERVALUL 1945-1947. O RETROSPECTIVĂ POLITICĂ

Emanuel Copilaș*

Abstract: *Trough „salami tactics”, the former Hungarian communist leader Mátyás Rákosi meant the gradual „slicing” of the East European’s states political opposition until the exclusive imposition of the communist government. The recipe was successfully applied in the Romanian case. The present paper follows the meandered process of Romania’s communization placing it in a larger geopolitical context, comparing it shortly with what happened with the future „brotherly countries” and taking into account the staking out of the main moments of Romania’s forced integration onto the Soviet sphere of influence. Last but not least, the deconstruction of several aggressive and anti-occidental myths is attempted, which presumably had left us at Stalin’s mercy – sadly, almost a constant of Romania’s recent history.*

Keywords: communization, opposition, Moscow centre, Yalta myth, repairs

Introducere: flexibilitatea contextului geopolitic postbelic

Calibrarea regimurilor politice ale statelor est-europene postbelice pe coordonatele politice și ideologice trasate de către „centrul moscovit”¹ a reprezentat un proces fluctuant, meandric și nu în ultimul rând dificil de pus în practică, în ciuda libertății de manevră obținută de Stalin de la viitorii săi „foști” aliați, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Puternicele partide politice bazate pe electoratul rural, împreună cu rezistența opusă de majoritatea populațiilor din regiune au obstrucționat în permanență planurile sovietice de a le înregimenta în cursa revoluției mondiale, chiar dacă raportul de forțe dintre cele două părți era, bineînțeles, unul profund dezechilibrat.

Pe de altă parte, comunismul postbelic a beneficiat, în această inegală luptă, de câteva avantaje palpabile. Din punct de vedere economic, capitalismul era asociat în Europa de Est și în multe state vest-europene cu criza anilor 1929-1933 care a făcut posibilă emergența mișcărilor fasciste, contribuind astfel substanțial la declanșarea celei mai mari conflagrații a secolului XX. Economia sovietică, dirijată de stat, apărea deci ca o alternativă viabilă al detestatului capitalism. În plus, sarcina reconstrucției postbelice a statelor est-europene apărea multora ca fiind facilitată de existența unui stat puternic, apt să canalizeze și să supervizeze întregul proces, iar Uniunea Sovietică reprezenta un exemplu în acest sens. Ideologic apoi,

---

* Asist. drd., Universitatea de Vest din Timișoara; e-mail: copilasemanuel@yahoo.com

¹ Kenneth Jowitt, *New World Disorder. The Leninist Extinction*, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1993.

programul comunist postbelic nu punea accent pe „dictatura proletariatului”, intensificarea luptei de clasă sau edificarea comunismului, concentrându-se preponderent pe „nevoia de a face front comun împotriva fascismului, de a asigura pacea și de a reconstrui societatea, obiective ce puteau fi împărtășite de toți cei de bună credință.” Nu în ultimul rând, aristocrațiile est-europene și categoria micilor burghezi, „adesea compusă din evrei sau germani”, principalii inamici ideologici ai comunismului, au reprezentat totodată palierele sociale cele mai afectate de război². Pe scurt, capitalul de imagine al Uniunii Sovietice se ameliorase considerabil în timpul celui de al Doilea Război Mondial și al participării acesteia la alianța împotriva nazismului³.

În condițiile politice și geopolitice existente imediat după 1945, comunizarea Europei de Est poate apărea ca inevitabilă. Realitatea a fost însă mult mai nuanțată. Sigur, Stalin urmărea securizarea granițelor sovietice, în special a celor vestice. Nefasta experiență pe care o avusese cu Germania nazistă îl convinseseră de această necesitate. Nu trebuie pierdut din vedere nici resortul ideologic al politicii externe sovietice, revoluția mondială, o sarcină din care Uniunea Sovietică a făcut, în ciuda unor aparențe și a replierilor strategice operate mai ales după intrarea în scenă a destalinizării, piatra unghiulară a aproape întregii sale existențe. Dar Moscova nu a avut niciodată un plan bine articulat pentru a integra Europa de Est pe orbita geopolitică sovietică⁴. A speculat mai degrabă indecizia și tonul diplomatic conciliant al puterilor occidentale, reușind să își impună, printr-o paletă largă de tehnici manipulative, propriile interese în Europa de Est. O confirmare a acestei ipoteze rezidă în însuși faptul că state ca Iugoslavia sau Albania au devenit comuniste în manieră independentă, în absența contribuției directe a Moscovei și chiar împotriva preferințelor acesteia, sovieticii recuzând orice comunizare pe care nu o puteau controla. De asemenea, Cehoslovacia, care va dezvolta gradual unul dintre cele mai dogmatice regimuri comuniste est-europene, nu făcea parte din celebrul „acord al procentajelor” încheiat între Churchill și Stalin la Moscova în ultimele luni ale lui 1944.

Pentru Vojtech Mastny, factorii domestici care au contribuit la conturarea politicii externe sovietice în perioada declanșării Războiului Rece (necesitatea menținerii de către Stalin a propriei „autocrații” și a bazelor economice care o făceau posibilă) sunt frecvent subestimați. Atunci când se prezenta ca fiind suprema amenințare la adresa Occidentului, Uniunea Sovietică era de fapt mai vulnerabilă ca oricând, atât datorită imenselor pierderi suferite pe parcursul celui de al Doilea

---

² R. J. Crampton, *Europa răsăriteană în secolul al XX-lea... și după*, București, Curtea Veche, 2002, p. 241.

³ Jean François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste (din 1945 până în zilele noastre)*, Iași, Polirom, 1998, p. 14-16; R. J. Crampton, *op. cit.*, p. 241.

⁴ R. J. Crampton, *op. cit.*, p. 240-241; Jean François Soulet, *op. cit.*, p. 17.

Război Mondial și a diminuării parțiale a bazelor dictaturii staliniste în interior, cât și din cauza ostilității conjugate a foștilor săi aliați, în exterior⁵.

Un fin analist al „comportamentului internațional sovietic”, Stanley Hoffmann, consideră că orientarea externă a Moscovei nu era aceea a „unei puteri expansionist[e] neobosit[e] al căr[ui] scop este dominația mondială”, strict ofensivă deci, dar nici una defensivă, urmărind exclusiv securizarea câștigurilor postbelice. Uniunea Sovietică nu a fost nici inamicul ideologic agresiv postulat de Statele Unite, care au proiectat mai degrabă propria percepție a realităților internaționale și propria manieră de abordare asupra Uniunii Sovietice, dar nici o putere care acționa de pe poziții strict defensive: era totuși un stat „revoluționar”, în sensul în care urmărea să modifice în favoarea sa statu-quo-ul global. O sinteză a pozițiilor mai sus amintite, asumată de studiul de față, este aceea că politica externă a regimului sovietic era una pragmatic-expectativă sau „oportunistă”, cum o numește Hoffmann, fiind calchiată pe o „exploatare a ocaziilor favorabile oferite deseori mai degrabă de circumstanțe locale decât create de Moscova”⁶.

Acordul Churchill-Stalin nu infirmă ipoteza noastră de lucru, aceea a inexistenței unui plan concret al Moscovei în vederea satelitizării statelor est-europene. Dimpotrivă, relevant este că inițiativa acordului i-a aparținut liderului britanic. Stalin doar a acceptat un târg care s-a dovedit apoi, odată cu tensionatele evoluții politice din primii ani postbelici, și mai avantajos pentru Uniunea Sovietică decât în cazul respectării prevederilor inițiale. În ce consta el? O pondere decizională sovietică de 90% în România pentru o influență aliată (britanică) de 90% în Grecia. În Bulgaria sovieticii urmau să dețină 75%, în timp ce Iugoslavia și Ungaria urmau să fie divizate egal, fiecare parte obținând 50%. Deși Churchill a condiționat (neconvingător) durata acordului de finalizarea războiului⁷, ceea ce a contat imediat după 1945 a fost capacitatea de intimidare militară, de care Kremlinul dispunea din plin în Europa de Est.

Nici celebra confesiune făcută de Stalin proeminentului lider comunist iugoslav (devenit ulterior disident) Milovan Djilas, cum că „În războiul acesta nu este la fel ca în trecut, [(...)] cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa”⁸ – nu confirmă existența unei planificări în vederea înregimentării sovietice a Europei de Est, așa

---

⁵ Vojtech Mastny, *The Cold War and Soviet insecurity. The Stalin years*, New York, Oxford University Press, 1998, p. 191-193.

⁶ Stanley Hoffmann, *Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale*, Chișinău, Știința, 1999, p. 200-202.

⁷ Winston Churchill, *The Percentages Agreement*, în Gale Stokes, (ed.), *From Stalinism to Pluralism. A Documentary History of Eastern Europe since 1945*, New York, Oxford University Press, 1991, p. 31-32.

⁸ Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Europa, 1991, p. 74-75.

cum sugerează Mircea Chirițoiu⁹. Stalin nu putea anticipa cu certitudine în câte state va ajunge Armata Roșie și în câte dintre ele va rămâne, oferind astfel premisele procesului de sovietizare. Finlanda, Austria sau Iranul de nord au experimentat, pentru diferite perioade, prezența Armatei Roșii, fără a fi confruntate cu impunerea unui regim comunist modelat după tiparele trasate de Moscova¹⁰. Și, așa cum am amintit mai sus, state ca Albania sau Iugoslavia au devenit comuniste în absența tutelei sovietice, căreia au ajuns chiar să i se opună, pe rând, atunci când au considerat pretențiile hegemonice ale Moscovei ca fiind excesive.

Așa cum scrie și Elizabeth Kridl Valkenier despre extinderea geopolitică a leninismului post-revoluționar, „stalinizarea a fost un proces, nu un plan”¹¹. Sigur, Stalin a pretins, la conferința de la Potsdam din vara anului 1945, guverne „democratice și prietenoase” pentru vecinii vestici ai Uniunii Sovietice, dar interesul său era focalizat în principal asupra Poloniei – stat care a ocupat un rol central atât în declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, cât și a Războiului Rece¹² – și pe care îl dorea securizat din punct de vedere politic și ideologic pentru a servi drept tampon geopolitic împotriva unei eventuale resurgențe a imperialismului german¹³, posibilitate pe care mulți o considerau aproape o certitudine în primii ani de după război. Chiar dacă, tacit, odată cu acordurile încheiate la conferința de la Teheran din decembrie 1943 și cu debarcarea forțelor aliate în Normandia, un an mai târziu – „Europa Răsăriteană fusese acceptată ca responsabilitate a Uniunii Sovietice”¹⁴, forma pe care urma să o ia această responsabilitate nu era definitivată pentru protagoniști, chiar dacă fiecare o percepea prin prisma propriilor interese și dezirabilități. Trebuie luat în calcul și faptul că între Washington și Londra, pe de o parte, și Uniunea Sovietică, pe de cealaltă parte, a existat o intensă suspiciune reciprocă. Stalin se temea ca puterile occidentale să nu încheie o pace separată cu Reichul nazist, în timp ce acestea nu uitaseră pactul Ribbentrop-Molotov din august 1939 și încercau să nu îi ofere liderului de la Kremlin motive pentru a și-l aminti cu plăcere. Ajutau deci consistent Armata Roșie cu armament și hrană și acceptaseră chiar, mai mult sau mai puțin explicit, pretențiile lui Stalin asupra teritoriilor care îi reveneau ca urmare a înțelegerii pe care o făcuse cu Hitler¹⁵.

Situația Europei de Est în ansamblu urma însă să fie negociată, depinzând în permanență de pozițiile militare sovietice, respectiv americane. Rezultă că

---

⁹ Mircea Chirițoiu, *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța Războiului Rece*, Iași, Demiurg, 2005, p. 31.

¹⁰ R. J. Crampton, *op. cit.*, p. 241.

¹¹ Elizabeth Kridl Valkenier apud. *Ibidem*.

¹² Martin Herz, *Beginnings of the Cold War*, Bloomington, Indiana University Press, 1967, p. 38-111.

¹³ R. J. Crampton, *op. cit.*, p. 240.

¹⁴ *Ibidem*, p. 239.

¹⁵ John Lewis Gaddis, *Războiul Rece*, București, RAO International Publishing Company, 2009, p. 33-34; John Lewis Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*, New York, Oxford University Press, 1972, p. 135.

prezumtiva abandonare a Europei de Est de către Churchill în cadrul „acordului procentajelor”, consfințită apoi la conferința de la Yalta, care ar fi acceptat statu quo-ul sferelor de influență, nu este decât un mit. Factorul principal care orienta negocierile sovietice era dat de poziția Armatei Roșii, aflată într-un avans continuu; deja după conferința de la Teheran din decembrie 1943 se știa că România și Bulgaria vor fi „eliberate” de armata sovietică – deși nimeni nu ar fi putut prevedea durata și consecințele acestei „eliberări”¹⁶. Politica depindea de configurația dinamică a frontului, nu invers.

Atunci, la finalul celui de al Doilea Război Mondial, Washingtonul urmărea cu predilecție crearea Organizației Națiunilor Unite și deschiderea unui front sovietic împotriva Japoniei, în timp ce Churchill dorea să contrabalanseze puterea sovietică în vestul Europei și să prevină comunizarea Greciei, calea de acces a imperiului britanic la importantele strâmători Bosfor și Dardanele. Stalin, pe de altă parte, era interesat, așa cum am menționat, de instalarea unui guvern pro-sovietic în Polonia¹⁷. Câte alte state est-europene urmau să fie „finlandizate” sau comunizate, și în ce măsură, era o întrebare care nu beneficia de un răspuns concret în acel moment.

Procesul sovietizării Europei de Est. Emergența „democrațiilor populare”

Polonia a reprezentat miza centrală a intereselor Moscovei în Europa de Est. Invadată simultan de către Germania Nazistă și Uniunea Sovietică în septembrie 1939, moment care a marcat începutul celei mai devastatoare conflagrații a secolului precedent, Polonia era în 1945 statul est-european cel mai devastat, atât din punct de vedere material, cât și uman¹⁸. Insurecția populară împotriva ocupației naziste a condus la crearea Armatei Teritoriale (Armia Krajowa). Decimarea acesteia în 1944 în Varșovia de către Wehrmacht a fost urmărită pasiv de unitățile Armatei Roșii staționate de cealaltă parte a fluviului Vistula; Stalin a considerat că trupele sale nu au nici un interes să își sporească inutil pierderile și așa extrem de mari implicându-se în lupta împotriva unui inamic de o importanță secundară, care oricum urma să fie anihilat în scurt timp de către forțele militare ale celui de al Treilea Reich și, pe deasupra, demonstrase cu fiecare ocazie o orientare „hotărât anticomunistă”¹⁹. „Uniunea Patrioților Polonezi”, înființată la Moscova în anul precedent, a profitat de ocazie pentru a pune bazele „Comitetului pentru Eliberare Națională”, forma

---

¹⁶ Deletant, Dennis; Pearton, Maurice, *Romania observed. Studies in contemporary Romanian history*, București, Edit. Enciclopedică, 1998; Maria Brătianu, *Acordul Churchill-Stalin din 1944*, București, Corint, 2002.

¹⁷ Charles Bohlen, *The Yalta Negotiations*, în Gale Stokes, (ed.), *From Stalinism to Pluralism. A Documentary History of Eastern Europe since 1945*, New York, Oxford University Press, 1991, p. 19-27.

¹⁸ Patrick Brogan, *Eastern Europe, 1939-1989. The fifty years war*, London, Bloomsbury, 1990, p. 52.

¹⁹ Cristopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale de la Lenin la Gorbaciov*, București, ALL, 1994, p. 245.

embrionară a viitorului guvern comunist al Poloniei, stabilit provizoriu la Lublin. Concurat de guvernul exilaților polonezi din Londra, guvernul marionetă al Moscovei a reușit să se impună pe măsură ce prioritățile sovietice în Polonia începuseră să prevaleze în raport cu cele aliatare, după îndelungate și dificile negocieri. Noile granițe poloneze includeau teritorii care aparținuseră Reich-ului German, mai exact Prusiei Orientale. Sovieticii s-au implicat activ în trasarea acestor granițe pentru a accentua subordonarea Poloniei comuniste față de Kremlin: o eventuală resurgență a unei Germanii resentimentare și agresive nu ar mai fi fost abordată adecvat de acum încolo decât cu ajutor sovietic²⁰. În aceste condiții, Armia Krajova „este practic desființată. Unii dintre membrii săi formează o clandestinitate anticomunistă; alții se alătură comuniștilor; majoritatea renunță la luptă, mulțumiți că au scăpat cu viață”²¹.

Perceput ca insuficient devotat cauzei revoluției mondiale, având Moscova drept far călăuzitor, Partidul Comunist Polonez a fost epurat integral în 1938. Peste patru ani a fost reînființat sub numele de Partidul Muncitoresc Polonez, pentru această sarcină fiind utilizați comuniști polonezi pe care Stalin putea conta. Wladislaw Gomulka, ieșit recent din detenție, a preluat conducerea partidului. Era surclasat însă ca pondere decizională de Boleslaw Bierut, care petrecuse anii războiului la Moscova și se bucura de o mai mare încredere din partea lui Stalin. Cei doi lideri, reprezentanți a două facțiuni concurente în ceea ce devenise de acum, prin înglobarea forțată a socialiștilor, Partidul Muncitoresc Unit Polonez – vor intra ulterior în conflict din cauza reticenței lui Gomulka față de crescândă imixtiune sovietică în afacerile interne ale țării prin intermediul creării Cominformului. Gomulka va fi destituit din funcțiile politice pe care le deținea și închis dar nu va fi lichidat fizic, spre deosebire de ceea ce se întâmpla cu precădere în restul „democrațiilor populare”. Va reveni pe scena politică în 1956, odată cu turbulențele sociale și politice reprezentând corolarul destalinizării operate de Nikita Sergheevici Hrușciov²².

Germania de Est ilustrează, prin artificialitatea caracterului său statal și dependența integrală de directivele centrului moscovit – determinarea sovieticilor de a preveni revirimentul Germaniei postbelice, cel puțin în termeni occidentali. Fiind o creație exclusiv sovietică și o consecință a demarării Războiului Rece, Republica Democrată Germană își urmărea cel mai bine interesele într-un mediu internațional tensionat, asigurat de competiția intensă dintre „lagărul imperialist”, respectiv cel socialist. Avantajată de poziția sa geografică, (la granița estică a Occidentului), beneficiile Germaniei sovietice erau direct proporționale cu nivelul conflictual

---

²⁰ Jean-François Soulet, *Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent*, Iași, Polirom, 2008, p. 54.

²¹ Cristopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 246.

²² Patrick Brogan, *op. cit.*, p. 45-55; Ray Taras, *Poland. Socialist State, Rebellious Nation*, Boulder, Westview Press, 1986, p. 44-51.

existent între cele două superputeri. Cu cât acesta era mai scăzut, cu atât importanța geostrategică tradusă prin alocarea de resurse de către Uniunea Sovietică se diminua în consecință și Germania de Est devenea totodată și mai vulnerabilă la desantul socio-cultural occidental, care i s-a dovedit fatal în cele din urmă²³. De aceea, Partidul Socialist Unit German condus de Walter Ulbricht, iar mai apoi de Erich Honecker, a reprezentat una din portavocile cele mai vehemente împotriva destalinizării hrușcioviste sau a reformismului gorbaciovist. Iată unul dintre cele mai intrigante paradoxuri ale Războiului Rece și ale relațiilor dintre Moscova și sateliții ei est-europeni.

O excepție în procesul sovietizării statelor est-europene a constituit-o Cehoslovacia. Sacrificată în 1938 pe altarul ambițiilor naziste la conferința de la München (teritoriile slovace locuite de etnici germani vor fi încorporate în cel de al Treilea Reich, în timp ce Cehia va fi transformată în protectorat), această țară va fi ieși de sub ocupația nazistă la sfârșitul războiului prin aportul conjugat al armatei americane (teritoriile vestice), respectiv al celei sovietice (teritoriile estice). Se pare că unitățile militare americane ar fi ajuns înaintea sovieticilor în Praga dacă nu ar fi primit subit ordin să-și oprească înaintarea din partea generalului Dwight Eisenhower, reprezentantul Statului Major al Statelor Unite pe frontul european. Dacă rațiunile acestui gest sunt relativ ambigue, abordarea lui în parametri speculativi nu face obiectul studiului de față.

Cert este însă faptul că Cehoslovacia avea în perioada interbelică o cultură și un sistem politic mai apropiate de Occident decât oricare alt stat est-european. De asemenea, Partidul Comunist Cehoslovac se putea lăuda cu o consistentă atractivitate populară, beneficiind totodată și de un grad ridicat de autonomie față de Moscova, caz unic, cu excepția Iugoslaviei, printre partidele comuniste din Europa de Est. Dovada o reprezintă alegerile libere din 1946 (majoritatea alegerilor postbelice din statele est-europene au fost masiv fraudate de sovietici) în care comuniștii cehoslovaci au câștigat 38% din voturi și au intrat la guvernare împreună cu social-democrații. Însă receptivitatea multor membri ai elitei politice față de planul Marshall (situație care s-a repetat în cazul Poloniei) l-a convins pe Stalin de necesitatea renunțării la guvernările de coaliție și la consolidarea fidelității partidelor comuniste est-europene față de Uniunea Sovietică. Comuniștii, care dețineau postul de prim-ministru prin persoana devotatului stalinist Klement Gottwald, au demarat penetrarea ministerului de Interne prin concedierea chestorilor non-comuniști. Confruntat cu demisia iminentă a miniștrilor non-comuniști în semn de protest, pe care președintele Eduard Beneš nu o accepta, Gottwald a reușit, cu asistență sovietică, să organizeze ample proteste de stradă și să boicoteze contra-demonstrațiile opoziției. Beneš a fost nevoit în cele din urmă să accepte demisia membrilor non-

---

²³ J. F. Brown, *Surge to Freedom. The End of Communist Rule in Eastern Europe*, Durham, Duke University Press, 1991, p. 125-148; Patrick Brogan, *op. cit.*, p. 13-44.

comuniști ai cabinetului Gottwald, acesta din urmă putând demara de acum, fără obstrucții majore, stalinizarea Cehoslovaciei²⁴.

Cazul Ungariei nu s-a distins printr-o particularitate anume; transformarea ei într-un satelit sovietic a urmat regulile prestabilite, în ciuda disensiunilor remarcabile care au divizat noua elită politică până la revoluția budapestană din 1956. Amiralul Miklós Horthy, regent încă de la începutul anilor 1920, a fost înlocuit în 1944 de către forțele de ocupație naziste cu Ferenc Szalasi, liderul grupării fasciste „Crucile cu săgeți”. Deși fusese un colaborator loial al celui de al Treilea Reich începând cu 1940, Horthy boicotase în permanență deportarea evreilor maghiari spre lăgărele naziste. Succesorul său, care se evidențiasse prin zelul cu care îmbarcase populația de rit iudaic în infamele „trenuri ale morții”, nu a apucat să își păstreze funcția mai mult de un an: avansul rapid al Armatei Roșii către est a condus în scurt timp la ocuparea Ungariei și la revitalizarea minusculului partid comunist local. Acesta era deja fragmentat, la o primă analiză conturându-se o facțiune „evreiască” condusă de Matyas Rákosi, fidelă liderului de la Kremlin, care se opunea mai puțin dogmaticului Imre Nagy și altor staliniști ca László Rajk și János Kádár, cu alte cuvinte, comuniștilor care, la prima impresie, aveau un sentiment național mai pronunțat. Însă genul acesta de distincție între comuniști „nativi” sau „autohtoni”, respectiv comuniști „moscoviți” sau „alogeni” este, așa cum urmează să vedem, improprie și chiar eronată.

Ungaria ieșea în prim-plan în raport cu celelalte state est-europene atunci când se puneau problema recentului său trecut „revoluționar”. A fost primul stat după Uniunea Sovietică unde a fost încercat, deși pentru puțin timp, experimentul bolșevic. Béla Kun l-a pus în practică în 1919, dar invazia armatei române l-a determinat să se retragă în Uniunea Sovietică, devenind una din numeroasele victime ale proceselor staliniste din a doua jumătate a anilor 1930. Societatea maghiară păstra o amintire dezagreabilă a puseului bolșevic inițiat de Kun, fapt care s-a dovedit a fi un impediment substanțial în procesul de sovietizare al țării. Dar nu unul insurmontabil.

La fel ca și în România, Polonia, Cehoslovacia sau Bulgaria, partidele comuniste locale au fost instruite de Stalin să își camufleze în primă fază ambițiile politice prin alcătuirea de „fronturi naționale” care să includă partidele social-democrate împreună cu alte grupări de stânga, multe dintre ele creații artificiale ale comuniștilor est-europeni lucrând în tandem cu Moscova în vederea atenuării animozităților față de fenomenul comunist și de amintirea istorică a Rusiei țariste, în raport cu care ostilitatea populară era foarte vie în regiune. La fel ca și în cazul Cehoslovaciei, primele alegeri postbelice au fost libere și au condus la formarea unor „coalitii democratice genuine”²⁵. Dar ele aveau să fie de scurtă durată. Rákosi va numi foarte cinic și expresiv această strategie politică „tactica salamului”, adică „felierea” progresivă a opoziției. Dar opoziția nu era percepută ca existând numai în

²⁴ Patrick Brogan, *op. cit.*, p. 79-85.

²⁵ Iván Berend, *Central and Eastern Europe, 1944-1993. Detour from the periphery to the periphery*, New York, Cambridge University Press, 1998, p. 16.

exteriorul partidului. László Rajk a fost eliminat politic și fizic în 1949, Rákosi considerând că acesta îi amenință poziția²⁶. În valul de epurări care au convulsionat la începutul anilor 1950 întreg „lagărul socialist”, originat de paranoia crescândă a lui Stalin și de declanșarea Războiului Rece, Rákosi a jucat „rolul cel mai activ”, implicându-se în culisele luptei pentru putere din interiorul mai multor partide comuniste est-europene²⁷.

Sovietizarea Bulgariei implică unele aspecte similare cu cea a României, dar și multe diferențe notabile, după cum urmează să vedem. Aliată a Germaniei naziste până în 1944, va întoarce armele după intrarea pe teritoriul ei a Armatei Roșii. Însă nu monarhia bulgară va fi responsabilă pentru acest gest, așa cum s-a întâmplat la București, ci „Frontul Patriei”, un melanj politic alcătuit din grupări de stânga orchestrate de Partidul Comunist Bulgar. Spre deosebire însă de tacticile folosite în Polonia, Ungaria sau România, comuniștii bulgari s-au implicat „direct și brutal” în construirea socialismului, inițiind o campanie de teroare în masă²⁸. În semn de protest, membrii non-comuniști ai frontului s-au retras din organizație în august 1945. Treptat, are loc lichidarea opoziției politice, în care locul central a fost deținut de Uniunea Agrarienilor și de Partidul Socialist.

Celebrul Gheorghii Dimitrov, liderul Cominternului, o figură marcantă în lumea comunistă, a cărui popularitate fusese creată mediatic de Uniunea Sovietică și începuse după ce obținuse achitarea în procesul care i-a fost înscenat de naziști în 1934 pentru incendierea Reichstag-ului – fusese însărcinat de Stalin cu preluarea conducerii Partidului Comunist Bulgar imediat după ce Armata Roșie ajunsese la Sofia. Cu puțin timp înaintea decesului său, survenit în iulie 1949, îl va epura pe Traicho Kostov. Acesta fusese liderul comuniștilor bulgari înainte de Dimitrov și spre deosebire de mult mai impozantul său succesori, fidelitatea sa politică nu se îndrepta necondiționat spre Moscova. Opunându-se jafului sistematic înfăptuit sub umbrela justificatoare a despăgubirilor de război pe care sovieticii îl aplicaseră în multe dintre „democrațiile populare”, Kostov nu l-ar fi putut înlocui niciodată pe Dimitrov, foarte bolnav, la conducerea statului și a Partidului Comunist Bulgar²⁹. Cel puțin nu atâta timp cât Stalin se mai afla încă în viață.

Ocupată succesiv în timpul celui de al doilea război mondial de armatele lui Musolini, respectiv Hitler, Albania devine la rândul său, în septembrie 1944, republică populară. Partidul Comunist Albanez, condus de Enver Hoxha, fusese creat și instalat la putere de către mișcarea de partizani a renumitului comunist iugoslav Iosip Broz Tito. Comunizarea Albaniei și a Iugoslaviei (care va fi tratată într-o altă

²⁶ Patrick Brogan, *op. cit.*, p. 115-120.

²⁷ Galina Muraško, *Represiunile politice în țările Europei de Est la sfârșitul anilor '40: conducerea sovietică și nomenclatura națională de partid și de stat*, în Romulus Rusan, (ed.), *Anul 1948 – Instituționalizarea Comunismului*, București, Fundația Academia Civică, 1998, p. 346.

²⁸ Patrick Brogan, *op. cit.*, p. 196.

²⁹ *Ibidem*, p. 197-199.

secțiune a studiului, axată pe elucidarea poziției române față de conflictul sovieto-iugoslav) a urmat deci un traseu diferit de a celorlalte „democrații populare”, realizându-se fără aportul determinant al Moscovei, mai ales că armata sovietică nu a ajuns niciodată pe teritoriul albanez. Acest fapt se va repercuta ulterior asupra centrului moscovit, cele două state devenind singurele din Europa de Est care s-au sustras tutelei ideologice și geopolitice a Uniunii Sovietice, edificând regimuri comuniste independente.

Dacă procesul comunizării Albaniei s-a realizat în manieră sui generis comparativ cu restul „democrațiilor populare” (exceptând Iugoslavia) Partidul Comunit Albanez nu va fi scutit de rivalități politice intestine. Taberele aflate în confruntare erau cea a așa zișilor „intelectuali”, uniți în jurul lui Enver Hoxha, respectiv cea a „proletarilor” unde se evidențiasse Koci Xoxe. Ultimul reușise să câștige simpatia lui Tito, urmărind să acapareze puterea în partid și să epureze facțiunea „intelectuală”, suspectată de simpatii pro-occidentale. După declanșarea conflictului Tito-Stalin și expulzarea Iugoslaviei din Cominform, Xoxe va fi pus într-o postură foarte ingrată: protectorul său se afla acum în dizgrația liderului de la Kremlin, în timp ce rivalul său, Enver Hoxha, îi intrase în grații. Înlăturat din funcția de ministru de interne în 1948, Xoxe va fi judecat și executat în primăvara anului următor³⁰.

Odată intrate în sfera de influență a Moscovei, statele mai sus menționate au devenit „democrații populare” după un tipar general care a inclus, în accepțiunea istoricului Hugh Seton-Watson, trei etape: „coaliții pluraliste”, în care apar pe scena politică „fronturile naționale” compuse din forțe de stânga între care, aparent, partidul comunist nu joacă un rol major; „coalițiile de fațadă”, unde elementul comunist devine proeminent în raport cu celelalte grupări politice, devenite pur decorative și, în sfârșit, „instaurarea unui regim declarat comunist”³¹.

Cum am putea înțelege mai bine semnificația expresiei „democrație populară”? Pentru mintea „burgheză”, ea nu reprezintă decât o contradicție în termeni sau, pur și simplu, o „ipocrizie”. Numai că sintagma nu a fost gândită neapărat pentru mintea „burgheză” ci pentru cea sovietică sau aflată în curs de sovietizare. Din acest punct de vedere, „democrația populară” poate fi înțeleasă ca „participare populară de masă în procesul continuu de reînnoire națională”³². Astfel, ea capătă un nou sens, acela de mobilizare permanentă, de revoluționare „de sus în jos” a întreg corpului social pentru a facilita instaurarea cât mai rapidă și mai eficientă a utopiei ideocratice³³.

---

³⁰ *Ibidem*, p. 174-178.

³¹ Jean-François Soulet, *Istoria Europei de Est...*, p. 52; George Schöpflin, *Politics in Eastern Europe, 1945-1992*, Oxford, Cambridge, Blackwell Publishers, 1993, p. 58-59.

³² Robert Tucker, *The Soviet political mind. Stalinism and post-Stalin change*, London, George Allen & Unwin, LTD, 1971, p. 11.

³³ Carl Friedrich, Zbigniew Brzezinski, *Totalitarian dictatorship and autocracy*, Cambridge, Harvard University Press, 1956, p. 132.

Zbigniew Brzezinski numește transformările politice, sociale și economice experimentate de statele est-europene între 1945 și 1947 „domesticism”. Termenul reflectă o oarecare relaxare temporară a directivelor ideologice sovietice, lăsând astfel loc unor inițiative în plan local, ce-i drept limitate. Ceea ce înseamnă că proiectul sovietizării a fost doar schițat, Stalin acceptând, în incertitudinea anilor postbelici, contribuții personale ale comuniștilor locali la aplicarea „tacticii salamului”.

Domesticismul este pur și simplu o perspectivă implicită care este inevitabil adoptată chiar și de cei mai loiali funcționari sovietici atunci când le sunt atribuite sarcini specifice în contextul unor concepții ideologice flexibilizate. Poate implica o frecventă și inconștientă preocupare pentru obiectivele comuniste locale, domestice, în detrimentul obiectivelor internaționale sovietice, mai generale. Absența unui scop extern direct, ca și lupta împotriva capitalismului mondial sau a implicării sovietice directe în dirijarea unei anumite țări, generează orientarea domestică la mulți comuniști locali. Dar odată ce scopul devine evident și prioritățile sunt din nou repuse pe tapet, acest tip de comunism ar trebui să se ajusteze la noile valori fără ezitare³⁴.

Ceea ce s-a și întâmplat începând cu anii 1948-1949. Democrațiile populare lăsau acum locul republicilor populare, în timp ce preeminența stalinismului anihila orice formă de alteritate politică, asociată cu implicit cu o formă potențială sau manifestă de opoziție.

Sovietizarea României. Aspecte politice interne și externe

În data de 23 august 1944, după ce fusese timp de peste trei ani o aliată fidelă a Germaniei naziste, România și-a conjugat, împreună cu tabăra aliată, efortul în vederea capotării dominației celui de al Treilea Reich asupra Europei și a stopării conflagrației mondiale. Inițiativa acestui gest i-a aparținut tânărului monarh Mihai I care, cu ajutorul câtorva membri devotați din personalul Palatului și beneficiind de suportul Partidului Național Țărănesc (PNȚ), al Partidului Național Liberal (PNL), al Partidului Social-Democrat (PSD) și al Partidului Comunist din România (PCdR), a reușit să îl aresteze pe Ion Antonescu, dictatorul militar autoproclamat „conducător” în 1941 care a antrenat România într-o prelungită, extrem de costisitoare și inutilă campanie de război împotriva Uniunii Sovietice³⁵.

³⁴ Zbigniew Brzezinski, *The Soviet Bloc. Unity and Conflict*, Cambridge, Harvard University Press, 1971, p. 52.

³⁵ Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1991, p. 20-25; Michael Shafir, *Romania. Politics, economics and society. Political stagnation and simulated change*,

Regele a fost avantajat de perspicacitatea și promptitudinea colaboratorilor săi, dar cel mai important sprijin l-a primit din partea armatei înseși. În primăvara lui 1944 Armata Roșie trecuse Prutul și înainta spre București. Armata română, reîntoarsă la rândul ei în țară a revenit, „într-un fel, sub comanda directă a Marelui Stat Major român, chiar dacă operațiunile erau strâns coordonate cu cele ale Wehrmacht-ului. Drept urmare”, continuă Dinu Giurescu, „când Marele Stat Major, la porunca regelui Mihai, a dat ordinul de încetare a luptei pe frontul de Est, ordinul a fost executat integral, fără nici o defecțiune”³⁶.

Imaginarul comunist a metamorfozat gradual lovitura de stat din 23 august, atribuindu-și în cadrul ei un loc central³⁷, deși doar liderul comunist Lucrețiu Pătrășcanu fusese activ implicat în această acțiune, iar PCdR, având sub 1000 de membri, o aderență populară redusă și o capacitate logistică pe măsură, ocupa în acel moment un loc insignifiant pe scena politică românească. Însă rescrierea în cheie ideologică a istoriei partidului va transforma ziua de 23 august 1944 într-un moment fondator al legitimității acestuia³⁸, încercându-se astfel compensarea pentru reprobabila inactivitate din anii războiului, în care nu a fost organizată nici o mișcare de rezistență împotriva ocupantului nazist³⁹, în timp ce în alte viitoare „democrații populare” grupările de partizani erau deosebit de active (Iugoslavia sau Polonia). Pe cale de consecință, comuniștii români se erijează în principalii orchestranți a ceea ce va fi denumit, în istoriografia dintre 1948-1989, „marele act istoric”, „insurecția

London, Frances Pinter, 1985, p. 31; Reuben Markham, *România sub jugul sovietic*, București, Fundația Academia Civică, 1996, p. 95-109; Nicoleta Franck, *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară (1944-1947)*, București, Humanitas, 1992, p. 34-49; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Litera, 1994, p. 111-115; Mircea Ionițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Edit. Enciclopedică, 1993, p. 28-85.

³⁶ Dinu Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, ALL, 1996, p. 22; Denis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Polirom, 2001, p. 45.

³⁷ Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 4-6.

³⁸ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Partidul Comunist Român în lupta pentru democratizarea țării*, în *Articole și cuvântări*, București, Edit. de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 100; Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Cuvântare rostită la adunarea festivă pentru sărbătorirea celei de-a 11-a aniversări a eliberării României*, în *Articole și cuvântări*, București, Edit. de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 831; Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român la Congresul al II-lea al Partidului*, în *Articole și cuvântări (1955-1959)*, București, Edit. Politică, 1960, p. 21; Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Cuvântare rostită la adunarea festivă consacrată zilei de 23 august*, în *Articole și cuvântări (1961-1962)*, București, Edit. Politică, 1962, p. 104; Ilie Ceaușescu, Florian Tucă, Mihail Ionescu, Alesandru Duțu, *România și Marea Victorie. O contribuție de seamă la înfrângerea fascismului, 23 august 1944- 12 mai 1945*, București, Edit. Militară, 1985, p. 31-45; Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 15-49; Haralamb Zincă, *Și a fost ora H*, „Magazin Istoric”, nr. 8 (41), august, 1970, p. 2-16; „Magazin Istoric”, august 1974; Aron Petric, et. al, *Istoria României între anii 1918-1981*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1981, p. 216.

³⁹ Florin Constantiniu, Ioan Chiper, *Modelul stalinist de sovietizare a României I*, „Arhivele Totalitarismului”, nr. 2, 1995, p. 9-10.

națională armată antifascistă” și, respectiv, „revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă”⁴⁰. Cu toate acestea, într-o lucrare publicată la sfârșitul regimului, partidul nu mai este nici măcar menționat ca participant la lovitura de stat, dar se insistă totuși asupra congruenței dintre aceasta și „transformările revoluționare care au avut loc în țară”⁴¹.

Cu acordul liderilor PNT (Iuliu Maniu), PNL (I.C. Brătianu), PSD (Titel Petrescu) și a reprezentantului PCdR Lucrețiu Pătrășcanu, deși ilegalistul Constantin Pârvulescu apărea în cotidianul comunist Scânteia cu titulatura de secretar general al partidului la începutul lui septembrie 1944 regele Mihai a desemnat componența noului guvern, avându-l ca prim-ministru pe generalul Constantin Sănătescu. Pătrășcanu ocupa funcția de ministru interimar al Justiției⁴², prima funcție guvernamentală deținută de un comunist în România.

Ca peste tot în Europa de Est în acei ani, ambițiile hegemonice ale partidelor comuniste erau camuflate prin intermediul „fronturilor naționale” orientate împotriva „fascismului” (termen generic sub cupola căruia erau incluși toți anticomuniștii sau non-comuniștii potențial ostili). Finanțat de Moscova, comunismul românesc începe o campanie mediatică de amploare pentru denigrarea guvernului și în vederea sporirii rândurilor „Blocului Național Democrat”. Vizat era în primul rând grupul social care alcătuaia laitmotivul ideologiei marxist-leniniste, proletariatul industrial.

Activiștii PCdR încep de îndată mobilizarea lucrătorilor din fabrici. [(...)]. Presa procomunistă publică știri despre demonstrații de stradă și adunări menite să exprime „voința populară” în sprijinul „Platformei” (programului de preluare a puterii a membrilor forțelor politice „progresiste”, bazat pe „democratizarea” educației, armatei sau a administrației publice, n.m.) și a unui guvern FND. Au urmat, firește, adeziunile la Frontul Național Democrat: PCdR, Partidul Social Democrat, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist Țărănesc, Uniunea Patrioților, Partidul Țărănesc Popular, Frontul Unic Muncitoresc (FUM), Frontul Național Democrat al Tineretului, Tineretul Democrat Universitar. Cu excepția social-democraților, toate aceste „partide”, „fronturi” și „uniuni” aveau un număr foarte redus, uneori simbolic, de aderenți⁴³.

Perseverența cu care comuniștii locali și cei sovietici încercau să își extindă influența nu se limita doar la nivel politic. Exemplificator în acest sens este cazul ARLUS (Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică), o grupare alcătuită preponderent din intelectuali cu simpatii procomuniste, axați pe compunerea unei imagini „cosmetizată și aseptizată” a Uniunii Sovietice și pe

---

⁴⁰ Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 6.

⁴¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Organizarea Postbelică a Lumii (1945-1947)*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1988, p. 24-32.

⁴² Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, București, Curtea Veche, 2005, p. 55.

⁴³ Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 32.

înregimentarea populației cu un anumit grad de educație în campania de reimaginare a politicii și societății românești în consonanță cu utopicul obiectiv al revoluției mondiale dirijate de Moscova. Înființată la scurt timp după ieșirea României din Axă se va transforma în 1946 în „Partidul Național Popular”, devenind una din multele și ne semnificative organizații „frontiste”. Se va autodesființa în 1949, după ce motivul care condusese la existența sa se împlinise în anul anterior, când România a intrat în rândurile „democrațiilor populare”⁴⁴.

Datorită acțiunilor subversive dirijate de PCdR, presiunilor sovietice și, nu în ultimul rând lipsei de implicare dincolo de spectrul declarativului a puterilor aliate occidentale, regele Mihai este nevoit să remanieze cabinetul Sănătescu. Anticipabil, numărul miniștrilor comuniști se va multiplica: pe lângă Pătrășcanu, acum ministru plenipotențiar la Justiție, Gheorghe Gheorghiu-Dej va prelua portofoliul Comunicațiilor, Teohari Georgescu va fi numit subsecretar la Ministrul de Interne iar viitorul prim-ministru Petru Groza, liderul Frontului Plugarilor, va ocupa postul de vicepremier⁴⁵.

Era însă insuficient pentru ambițiile politice ale liderilor PCdR. Asaltul propagandistic asupra populației, muncitorii și țărani fiind vizați cu predilecție, se amplificase. Peste tot în marile orașe ale țării aveau loc „greve spontane” unde se cerea demisia imperativă a guvernului și înlocuirea lui cu unul „de largă concentrare democratică”, în timp ce manifestările de susținere a partidelor cu aderență populară erau sistematic obstrucționate, iar publicarea principalelor cotidiene PNT și PNL boicotată prin tergiversările sindicatului tipografilor din București dominat de comuniști⁴⁶. La cererea expresă a sovieticilor, ziarele acestor partide primeau chiar și o cantitate de hârtie de zece ori mai mică decât cea alocată cotidianului comunist Scânteia⁴⁷. Nu în ultimul rând, nu numai presa opoziției era intimidată și împiedicată să își desfășoare activitatea: începând cu primele luni ale ocupației sovietice manualele școlare au fost rescrise pe cât posibil, eliminându-se orice conținut „dăunător”; hărțile au fost de asemenea modificate, fiind eliminate Basarabia și ținutul Herța; proiecțiile cinematografice, emisiunile radio și corespondența populației erau de asemenea cenzurate⁴⁸. În aceste condiții, partidele numite în istoriografia stalinizată „istorice” vor pretinde organizarea de alegeri democratice, singura măsură funcțională aptă de a surmonta criza politică aflată pe un traseu ascendent. Opțiunea lor se lovea de intransigența Anei Pauker sau a lui Vasile Luca,

---

⁴⁴ Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 106-148; Dumitru Șandru, Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, București, Edit. Enciclopedică, 2007, p. 210-211.

⁴⁵ Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁶ Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 174-182; Ioan Scurtu, *România. Viața politică în documente, 1946*, București, Arhivele Statului din România, 1996, p. 422-423.

⁴⁷ King, Robert, (1980), *A History of the Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, p. 50.

⁴⁸ Marin Radu Mocanu, *România și armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. II, București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 199-201.

lideri comuniști de formație cominternistă, reîntorși în România după 23 august. Alegerile libere ar fi subminat proiectul comunist centrat pe stalinizarea graduală a țării și ar fi reflectat la nivel politic ponderea socială impresionantă pe care o deținea în acel moment, în ciuda eforturilor depuse de „frontiști”, PNT⁴⁹.

În procesele de sovietizare, agenții „revoluțiilor antifasciste” aveau ca obiectiv central penetrarea și acapararea ministerelor cheie (Internele, Justiția, Armata), poziții din care „felierea” opoziției fasciste, iar mai apoi burghezo-moșierești putea fi facilitată cu un maximum de beneficii și costuri relativ reduse. În România, regele Mihai rezistase presiunilor de a numi un reprezentant comunist sau agreat de PCdR la conducerea ministerului de Interne. Odată cu amplificarea injoncțiunilor sovietice, generalul Nicolae Rădescu va fi desemnat prim-ministru. Acesta va prelua și postul de ministru de Interne, într-o ultimă încercare de a evita plasarea sa pe orbita influenței FND. Deși laudabilă, inițiativa noului prim ministru s-a dovedit a fi efemeră și aproape superflua în contextul constrângerilor corelate ale comuniștilor români (subsecretarul de stat de la Interne Teohari Georgescu infiltrază agenți comuniști în minister și refuză să se supună ordinului de demitere semnat de Rădescu)⁵⁰, respectiv a celor sovietici (Andrei Ianuarievici Vișinski, adjunctul comisarului poporului pentru relații externe Viaceslav Molotov, exprimă cu cinism și ipocrizie nemulțumirea Uniunii Sovietice relativ la impasul politic ce afectează România, propunând totodată soluțiile identificate de Moscova pentru a-l depăși). La fel, încă din octombrie 1944, într-o convorbire purtată între ministrul de externe Grigore Niculescu-Buzești și generalul sovietic Vinogradov, primul afirma că „soluția raporturilor noastre cu Uniunea Sovietelor și politicii noastre internaționale” nu erau de găsit în niciun caz în marile capitale occidentale, „cum greșit s-a procedat până acum, ci numai la Moscova”⁵¹.

În primăvara anului 1945 Vișinski îi adresează un ultimatum regelui Mihai pentru numirea unui guvern integral controlabil de către sovietici. Monarhul, încurajat de recenta conferință de la Yalta, unde se adoptase principiul consultărilor colective a celor trei „mari” în privința problemelor politice din țările ocupate⁵² speră să poată tergiversa din nou lucrurile, anunțându-l pe reprezentantul sovietic de demararea „consultărilor” cu partidele politice pentru înființarea unui cabinet Rădescu remaniat. Dar Vișinski este tranșant atunci când apreciază gestul drept nesatisfăcător. „Noi (sovieticii, n.m) considerăm pe Rădescu fascist și guvernul lui fascist sau cel puțin susținător de fasciști... Vă declar oficial în numele guvernului meu că nu putem tolera un asemenea guvern...” afirma subalternul comisarului poporului pentru afaceri externe Viaceslav Molotov la o întrevedere personală cu regele. Pentru ca mai apoi să îi transmită, pentru a risipi orice urmă de echivoc,

⁴⁹ Ghiță Ionescu, *op. cit.*, p. 182-183.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 133-134.

⁵¹ Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, p. 81.

⁵² Gale Stokes, *op. cit.*, p. 15, 18.

următorul mesaj: „Dacă guvernul nu este schimbat imediat noi (sovieticii, n.m.) nu mai putem răspunde de existența liberă a poporului român”⁵³.

Confruntat cu o astfel de alegere, monarhul este nevoit să accepte propunerea sovietică pentru postul de premier: Petru Groza, conducătorul organizației „frontiste” care existase, cu intermitențe, și în perioada interbelică – Frontului Plugarilor. Iată ce informare transmitea Vîșinski superiorului său Molotov în data de 4 martie, cu o zi înaintea formării noului cabinet: „Groza a fost la rege și a pus problema caracterului intolerabil al oricăror tergiversări în formarea guvernului.” Regele Mihai s-a menținut pe poziții principiale, încercând totuși să își impună punctul de vedere. Recunoscând, în acele împrejurări „guvernul Groza drept unicul posibil”, tânărul monarh a afirmat cu fermitate că „nu poate să ocolească partidele istorice”. Situația era însă deja tranșată. „Groza” încheie Vîșinski telegrama trimisă lui Molotov, „va rămâne pe pozițiile inițiale”⁵⁴. Calificat de Archibald Kerr, ambasadorul britanic la Moscova, drept un „nătărău jovial”⁵⁵, noul prim-ministru dispunea însă de fler politic. Afirmând răspicat că „odată pierzînd războiul, am avut norocul de a fi alături de cei ce au cîștigat victoria”, acesta adăuga: „Nu se poate să nu pătrundă până și în cea mai întunecată minte ideea că, odată alături de acești biruitori, alături de uriașa noastră vecină din Răsărit, trebuie să mergem înainte pe linia istorică, alături de ei”⁵⁶. Relațiile sale cu PCR nu au fost însă în permanență atât de cordiale în această perioadă pe cât se crede de obicei. Dimpotrivă, deoarece la nivel local PCR acționa fătîș pentru neutralizarea filialelor Frontului Plugarilor, Groza se manifesta uneori vehement, neezitînd chiar să îi amenințe cu pistolul pe unii lideri comuniști, ca de exemplu Lucrețiu Pătrășcanu, aflăm dintr-un raport secret al generalului sovietic Susaikov către Molotov⁵⁷. Bineînțeles, după abolirea pluripartidismului și comunizarea integrală a țării, situația organizațiilor politice independente, în ciuda atribuțiilor lor de anticamere ale PCR, a devenit și mai precară. „Viitorul lor nu este de lungă existență. Când condițiile vor permite aceasta, sigur că vom merge la desființare. Asta este lege”, clarifica Gheorghiu Dej problema în 1951⁵⁸.

Cortland Van Rensselaer Schuyler, reprezentantul Statelor Unite în Comisia Aliată de Control, organism politico-militar compus din membri marcanți ai armatelor principalilor învingători în al Doilea Război Mondial care se regăsea în majoritatea statelor foste aliate ale Germaniei naziste în Europa de Est și care îndeplinea o funcție executivă temporară, până la organizarea de alegeri parlamentare

⁵³ Dinu Giurescu, *op. cit.*, p. 305-306; Ghiță Ionescu, *op. cit.*, p. 136.

⁵⁴ Radu Ciuceanu (ed.), *Misiunile lui A. I. Vîșinski în România. Documente secrete*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1997, p. 140.

⁵⁵ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 94.

⁵⁶ Petru Groza, *Texte alese. Articole, cuvîntări, interviuri*, București, Edit. Politică, 1973, p. 338.

⁵⁷ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 213-217.

⁵⁸ Camelia Moraru et. al., *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. III, 1950-1951, București, Arhivele Naționale ale României, 2004, p. 537.

și reintrarea vieții politice în normalitate – scria în jurnalul său următoarele cuvinte: „Este pentru prima oară când regele ia o decizie neconstituțională. Este clar că a fost nevoit să capituleze, probabil în urma unor noi presiuni din partea lui Vișinski”⁵⁹. Însă natura acestor presiuni, ce vizau însăși suveranitatea și independența, fie ea în curs de formalizare, a statului român, i-au rămas probabil inaccesibile generalului american. De asemenea, Schuyler nu a ezitat să critice amenințările vehemente ale forțelor pro-comuniste la adresa liderului țărănist Iuliu Maniu, concretizate deseori prin afișe propagandistice care incitau la chiar la lapidarea sa⁶⁰. De asemenea, Schuyler a dat de înțeles ocupanților sovietici, încă de la începutul anului 1945, că partea americană nu este de acord cu preluarea puterii politice de către un singur partid, aluzie clară la tentativele de comunizare a țării inițiate de Moscova. Totodată, a propus ca, în eventualitatea unei lovituri de stat, Comisia Aliată de Control să redacteze un anunț public prin care să își declare fățiș dezacordul⁶¹.

Comisia Aliată de Control, înființată în baza armistițiului semnat de guvernul de la București cu sovieticii în septembrie 1944⁶² nu era decât un simulacru al reprezentativității echitabile a Statelor Unite, Marii Britanii și Uniunii Sovietice în problemele interne ale României. În realitate, interesele sovietice primau, fiind contestate doar la nivel retoric de către ceilalți membri ai comisiei; odată ce România intrase pe itinerariul stalinizării, prezența și sporadicele proteste legate de încălcările drepturilor omului sau a oricăror alte tipuri de drepturi efectuate de oficialii de la Washington sau Londra căpătaseră un rol decorativ tot mai proeminent. De altfel, la sfârșitul anului 1945, cu ocazia unei recepții private organizate de generalul Schuyler în cinstea senatorului american Pepper cu ocazia vizitei pe care o făcea în România și la care au participat, desigur, și invitați sovietici – Pepper „a repetat nu o dată” că nu există interese economice majore ale Statelor Unite în România, cifra comerțului fiind mai degrabă simbolică, aproximativ 40 de milioane de dolari pe an. În aceste condiții „este treaba României dacă își propune să facă comerț cu U.R.S.S., America nu se va amesteca”⁶³. Situația era deci destul de clară: iată unul dintre principalele motive pentru care nu numai România, ci întreaga Europă de Est postbelică nu a contat mai mult decât simbolic în politica externă a Washingtonului, cel puțin până la sfârșitul anilor 1960.

Dar regele Mihai era decis să speculeze ponderea politică, chiar minimală, pe care reprezentanții puterilor occidentale o aveau la București. Nemulțumit de componența cabinetului Groza, care includea comuniști în fruntea ministerelor cheie,

---

⁵⁹ Cortland van Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*, București, Edit. Enciclopedică, 1997, 63.

⁶⁰ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 147-148.

⁶¹ Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, p. 232-233.

⁶² Florian Banu, *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la SOVROM, (1936-1956)*, București, Nemira, 2004, p. 61.

⁶³ Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, p. 400.

„frontiști” în celelalte și pe liberalul disident Gheorghe Tătărăscu la conducerea afacerilor externe – monarhul demarează o acțiune de protest ingenioasă și relativ eficientă, care va rămâne cunoscută sub numele de „greva regală”.

Gestul monarhului se traducea prin refuzul de a semna orice tip de act emis de guvern, sincopând astfel, deși pentru doar câteva luni, amplificarea puterii regimului democrat-popular. Un stimulent în această direcție l-a constituit refuzul guvernului american și a celui britanic de a recunoaște guvernul Groza, considerat, pe bună dreptate, drept „nerepresentativ” deoarece nu includea membri ai „partidelor istorice”⁶⁴. Se pare că Stalin ar fi apreciat, la modul ironic, „originalitatea” tânărului monarh român, o trăsătură rar întâlnită, după părerea sa, la membrii caselor regale⁶⁵, dar despre care generalul Susaikov își făcuse o părere diferită, considerând că „nu strălucește prin calități intelectuale deosebite”, neavând nici „părerii ferme și convingeri personale în probleme de principiu”⁶⁶. Mihai a cerut depunerea mandatului de către Petru Groza pentru urgentarea procedurilor necesare creării unui nou guvern, dar acesta a refuzat categoric, „spunând că are de realizat mandatul încredințat. Regulile democrației erau de partea regelui. Dar acesta pierduse fără să o știe încă, deși jucase foarte frumos” conchide plastic Camil Demetrescu⁶⁷. „Era pentru întâia dată în toată istoria constituțională a României, începând cu 1866”, aflăm de la Dinu Giurescu, când „un prim-ministru refuza să demisioneze atunci când regele – care avea această prerogativă – i-o cerea”⁶⁸. Era însă tot pentru prima dată când România se confrunța cu un astfel de context politic și geopolitic.

Flagrantelor abuzuri și injustiții ale sovieticilor părea că li se oferă, pentru prima dată, o împotrivire fermă. De fapt, vocea Occidentului era destul de timorată, parțial și din cauza faptului că Churchill recunoscuse într-o scrisoare adresată președintelui american Roosevelt de înțelegerea pe care o făcuse cu Stalin în anul precedent de a păstra Grecia necomunizată din rațiuni de stat britanice în favoarea unei implicări simbolice în politicile interne ale României și Bulgariei, înțelegere pe care, aparent, ambii protagoniști intenționau să o respecte⁶⁹. O conferință internațională a fost organizată la Moscova în vederea soluționării acestui impas politic. Participanții principali: miniștrii de Externe ai celor trei „mari”: James Byrnes din partea Statelor Unite, Ernest Bevin din partea Marii Britanii și Molotov din partea Uniunii Sovietice. Conferința decide includerea în cabinetul Groza a câte unui membru PNT, respectiv PNL, ambii necesitând indispensabilul consimțământ al

⁶⁴ Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 61.

⁶⁵ Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România, 1856-1947*, București, Albatros, 1996, p. 341.

⁶⁶ Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 180.

⁶⁷ Camil Demetrescu, *Greva regală*, în Gheorghe Buzatu, (coord.), *România cu și fără Antonescu*, Iași, Moldova, 1991, p. 324.

⁶⁸ Dinu Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală, 1945. Documente diplomatice*, București, Edit. Enciclopedică, 1999, p. 17.

⁶⁹ Henry Roberts, *Romania. Political Problems of an Agrarian State*, Hamden, Archon Books, 1969, p. 268-269.

Moscovei, organizarea de alegeri libere și, nu în ultimul rând, înființarea unei comisii interaliatate compusă din Vișinski împreună cu Averell Harriman și Archibald Clark Kerr, ambasadori din partea Washingtonului, respectiv Londrei la Moscova⁷⁰. Pe scurt, un triumf al liderilor de la Kremlin și al acoliților lor români. O va recunoaște și noul secretar general al Partidului Comunist Român (PCR) – noua titulatură fusese adoptată la Conferința Națională a partidului din octombrie 1945⁷¹ – Gheorghe Gheorghiu-Dej, care va afirma, în discursul ținut în Polonia peste doi ani cu ocazia înființării Cominformului, că cercurile reacționare anglo-americe au încercat pe cale de presiune diplomatică să înlăture noul guvern ca nereprezentativ și să redea partidelor reacționare locul conducător în guvern. Datorită sprijinului energetic al Guvernului sovietic, reprezentanții Angliei și ai Statelor Unite ale Americii au fost siliți să accepte soluția dată de acordul de la Moscova din ianuarie 1946. Guvernul Groza a rămas la putere. Reacțiunea nu a obținut decât posibilitatea de a avea câte un ministru fără portofoliu din fiecare din cele două partide reacționare: P.N.Ț. și P.N.L. Dar și acești doi miniștri urmau să fie acceptați de guvernul Groza⁷².

Au fost aleși pentru a face parte din cabinetul impus de sovietici Emil Hațieganu din partea PNT, respectiv Mihai Romniceanu, membru al PNL. Amândoi reprezentau figuri politice terne (una din condițiile specificate implicit de Moscova) a căror ministeriate vor fi condiționate de absența portofoliilor⁷³. Vor demisiona după rezultatele campaniei electorale din anul următor ca un corolar al dezacordului „partidelor istorice” în raport cu subminarea galopantă a instituțiilor depozitare ale tinerei și asediatai democrații românești⁷⁴.

Următoarea etapă în procesul „felierii” opoziției a constituit-o așadar alegerile trucate din toamna anului 1946 unde, apreciază R.L. Wolff, „toate mijloacele de furt, violență și lipsă de scrupule ce s-au folosit vreodată în Balcani au fost utilizate din plin”⁷⁵. Frontul Național Democrat, care a participat la campania electorală sub denumirea de „Blocul Democrat”, a reușit să își asigure 347 de locuri în viitorul legislativ, în timp ce țărăniștii au obținut doar 33 (o cifră învers proporțională cu reala lor popularitate), iar liberalii numai trei. Înainte de alegeri, regele Mihai fusese constrâns să aprobe noua lege electorală „care prevedea o legislativă unicamerală și garantarea dreptului de vot femeilor, votul fiind însă refuzat fasciștilor, celor din

---

⁷⁰ Dorin-Liviu Bîftoi, *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*, București, Compania, 2004, p. 347; Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 61-64; Victor Frunză, *Istoria Stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990, p. 318; Nicolae Baciu, *Agonia României. Dosarele secrete acuză, 1944-1948* (infra: *Agonia României*), Cluj-Napoca, Dacia, 1990, p. 209.

⁷¹ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raportul politic al Comitetului Central la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, în *Articole și cuvântări*, București, Edit. de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 9.

⁷² Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Partidul Comunist Român...*, în *Articole și cuvântări*, 1965, p. 106.

⁷³ Dumitru Șandru, *op. cit.*, p. 187-188.

⁷⁴ Ghiță Ionescu, *op. cit.*, p. 155; Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 65.

⁷⁵ Wolff apud. Ionescu, *op. cit.*, p. 154.

Garda de Fier și celor care luptaseră împotriva «aliaților».” Se pare că experiența alegerilor libere din Cehoslovacia și Ungaria îl convinsese pe Stalin cât de intense erau sentimentele anticomuniste și anti-ruse manifestate de populațiile est-europene, acesta nemaiderind „să-și asume un risc similar în România”⁷⁶.

Ambasadorul sovietic la București, Serghei Kavtaradze, nu fusese satisfăcut de felul în care Blocul Democrat planificase alegerile, aducând acest lucru la cunoștința ministrului de externe al Uniunii Sovietice.

În problema raportului de forțe în alegeri, nici conducerea Partidului Comunist Român nu are o părere unitară. O parte a acesteia (Gh. Dej, Ana Pauker, Bodnăraș) cred că Blocul Democratic va primi la alegeri maxim 60%, alții consideră că 65-70%, însă prin folosirea corespunzătoare a posibilităților pe care le dă legea electorală și prin utilizarea unei anumite „tehnică” toți speră să ridice numărul voturilor la 90%.

Trebuie remarcat că în intenția sa de a folosi „tehnică” în timpul alegerilor, Blocul guvernamental, se pare, nu prea respectă conspirativitatea, deoarece unii șefi ai partidelor istorice din provincie sunt deja informați, după spusele lor, despre măsurile pe care Blocul guvernamental are intenția să le aplice în diferite regiuni în scopul falsificării. „Istoricii” (membrii partideilor istorice, n.m.) și protectorii lor, nesperând în victorie, sînt mai interesați să compromită alegerile și să demonstreze caracterul ilegal al acestora. Din această cauză, folosirea măsurilor de „tehnică” electorală reprezintă o problemă riscantă și periculoasă. Însă, probabil că experiența organizatorică și considerente politice judicioase nu vor permite conducătorilor să facă vreun pas imprudent⁷⁷.

Paradoxal însă, așa cum se poate afla dintr-un raport al ambasadorului britanic la București, Adrian Holman, către prim-ministrul laburist Clement Atlee, „majoritatea copleșitoare pe care se pare că a obținut-o opoziția în alegeri a fost în cea mai mare parte rezultatul voturilor membrilor partidelor de guvernământ, inclusiv ai Partidului Comunist, pe care guvernul îi considerase a fi de încredere”⁷⁸. Pentru Holman, „Era evident că mulți dintre adepții lor înfocați se alăturaseră Partidului Comunist numai pentru un profit personal, dar, când venise momentul să-și exprime voința, votaseră cu opoziția. Nici chiar munciorii feroviari, din rândurile cărora se recrutau trupele comuniste de șoc, și nici funcționarii de la Ministerul de Finanțe și Ministerul de Război nu susținuseră guvernul”⁷⁹. Nu este deci de mirare că Uniunea Sovietică nu avea prea mare încredere în capacitățile

---

⁷⁶ *Ibidem*, p. 152-155; Ioan Stanomir *De la Regatul României la Republica Populară Română: tranziția către totalitarism și semnificația ei*, în Ruxandra Cesereanu (coord.), *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Polirom, 2006, p. 19; Liviu Țîrau, *Între Washington și Moscova: România, 1945-1965*, Cluj-Napoca, Tribuna, 2005, p. 427-493.

⁷⁷ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 445-446.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 569.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 573.

organizatorice ale comuniștilor români, mai ales dacă luăm în calcul numărul derizoriu de membri și totala lipsă de influență a PCdR înainte de și în timpul războiului. Pe de altă parte însă, aceștia s-au dovedit a fi, încă de la început, elevi silitori.

În ciuda unor timide proteste occidentale, noul Parlament, configurat astfel încât să avantajeze organizațiile și partidele membre FND, a fost în cele din urmă acceptat. Pe cale de consecință, unul dintre ultimele impedimente importante în parcursul stalinizării României consta acum în însăși existența PNT și a PNL. Majoritatea socialiștilor votaseră deja afilierea la PCR, într-un congres ținut în luna mai. Titel Petrescu, membru fondator al PSD, anticipând acest deznodământ, va pune bazele Partidului Socialist Independent cu care se va prezenta, într-un gest de bravură, la alegeri. Fără succes însă. Socialiștii disidenți vor fi înglobați forțat în ceea ce va deveni la începutul anului 1948 Partidul Muncitoresc Român (PMR), iar Petrescu va cunoaște funesta experiență a închisorilor comuniste⁸⁰. PMR ar fi trebuit să se numească PUM (Partidul Unic Muncitoresc), „dar, în circumstanțe care rămân obscure” s-a optat până la urmă pentru prima variantă denominativă⁸¹.

Revenind la PNT și PNL, primul va fi desființat în vara anului 1947 în urma unui decret guvernamental, în timp ce ultimul a ales, în aceeași perioadă, calea autodizolvării. O parte dintre țărăniștii proeminenți (excluzându-l pe Iuliu Maniu) vor fi antrenați într-o încercare de emigrare ilegală, regizată de comuniști. Atunci când avionul cu care urmau să părăsească România staționa înainte de decolare pe aeroportul Tămădău, aceștia vor fi arestați, iar ulterior judecați și încarcerați. Un pretext perfect pentru PCR să dizolve forțat „partidele istorice” și structurile subiacente lor. La finalul aceluiași an, după presiuni sporite și șantaje din partea lui Gheorghiu-Dej și a lui Petru Groza, aflați sub îndrumarea directă a lui Vișinski, regele Mihai este constrâns să abdice și să părăsească țara, gest exploatat masiv mai apoi de către propaganda comunistă. Îndepărtarea regelui apărea ca și consecință a unui proces firesc. Pentru militantul comunist Gheorghe Vasilichi, „Era deci normal ca acum, când clasa moșierească și capitalistă ca și bancherii nu mai au nici o (sic!) putere, monarhia, care rămăsese ca o coadă, să rămână ca ceva atârnat în aer și să fie și ea lichidată”. În acest sens, unul dintre imperativele propagandistice imediate ale noului regim a constat în desființarea „legendei” conform căreia „regele ar fi fost un om care nu făcea politică, stătea deasupra claselor, nu se amesteca în cearta dintre

---

⁸⁰ Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948-1950. Transformări instituționale*, București, BIC ALL, 2005, p. 27-83; Markham Reuben, *op. cit.*, p. 243-247; Ghiță Ionescu, *op. cit.*, p. 152.

⁸¹ Michael Shafir, *op. cit.*, p. 42; Ioan Scurtu, *România. Viața politică în documente, 1945*, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 371; Ioan Scurtu, *România. Viața politică în documente, 1947*, București, Arhivele Statului din România; Camelia Moraru et. al., *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I, 1948, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p. 8.

partide sau clase, ci împărțea dreptatea acelor care o aveau, indiferent din ce categorie socială făceau parte”. Independent de faptul că, deși stipulată la nivel constituțional, neutralitatea monarhului în general era de cele mai multe ori absentă, deceniile de propagandă comunistă nu au elucidat adevărul istoric referitor la afinitățile politice ale regilor români, ci au căutat, fără a reuși, să creeze o simplă contra-legendă prin care rolul atât al instituției, cât și al indivizilor care au personificat-o cu timpul, a fost grosier denaturat.

Concluzii incomplete: mitologie, propagandă și teorie în analiza politică a României postbelice

Sovietizarea României s-a desfășurat sinuos și relativ dificil, existând și situații neprevăzute, ca „greva regală”, de exemplu. Fostul ministru de externe al Uniunii Sovietice, Viaceslav Molotov, a recunoscut în conversațiile sale cu Felix Chuev că România și Ungaria au fost țările comunizate cu cele mai mari eforturi⁸². Însă, odată România intrată în colimatorul Moscovei, procesul a fost implementat după un mecanism articulat exclusiv la nivel politico-ideologic și deci indolent relativ la comportamentul societății sau al elitei politice⁸³. Chiar dacă au fost făcute concesii, ele au fost ghidate întotdeauna de rațiuni politice și în subsidiar ideologice. Moralitatea, sentimentul de vină sau pur și simplu preocuparea autentică pentru nevoile locale nu au existat, aparența lor sporadică fiind manipulată în vederea atingerii țelului mai sus amintit.

În această direcție se încadrează și relațiile economice ale tinerei democrații populare cu protectorul sovietic. Profitând de un artificiu legal, și anume faptul că tratatul de neagresiune cu Uniunea Sovietică fusese semnat în noaptea dinspre 12 spre 13 septembrie 1944⁸⁴, (la trei săptămâni după ce România ieșise din Axă, bunurile expropriate de Armata Roșie în acest interval nu au fost incluse în compensațiile de război, și așa imense, pe care Bucureștiul a fost nevoit să le plătească Moscovei în contul daunelor produse de armata română în perioada în care a luptat împreună cu forțele Wehrmachtului pe teritoriul sovietic. În plus, unități ale armatei române erau dezarmate episodice de sovietici, în ciuda încetării de facto a ostilităților dintre cele două părți⁸⁵.

---

⁸² Felix Chuev, *Molotov remembers. Inside Kremlin politics*, Cicago, Ivan R. Dee, 1993, p. 62-63.

⁸³ Henry Roberts, *op. cit.*, p. 265.

⁸⁴ Nicolae Baci, *Din arhivele diplomatice românești: Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944*, în Gheorghe Buzatu, (coord.), *op. cit.*, p. 274-279.

⁸⁵ Dinu Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*.

Suma stabilită ca despăgubiri de război, 300 de milioane de dolari constând în diferite tipuri de bunuri, a fost plătită înzecit, sugerează mai multe analize economice⁸⁶. Analize recente fixează cifra reală a despăgubirilor la 1,2 miliarde dolari⁸⁷. Datoria a fost eşalonată pe şase ani, câte 50 de milioane de dolari anual; cursul de schimb al dolarului a fost însă cel din 1938, nu cel din 1945, când inflaţia postbelică era la apogeu. Moscova nu a cedat la acest capitol, în ciuda insistenţelor reprezentanţilor Comisiei Române pentru Aplicarea Armistiţiului, condusă de Savel Rădulescu. Astfel, considera Rădulescu, suma reală a despăgubirilor creştea de aproximativ cinci ori⁸⁸. Pe de altă parte, o analiză a ministerului de externe al Statelor Unite avansa numai o creştere de „cel puțin 75%”. Însă tot acolo putem citi că, din cei 300 de milioane de dolari stabiliți la cursul din 1938, România plătiise în primul an (septembrie 1944-septembrie 1945) „echivalentul a 610 milioane de dolari”⁸⁹. Cert este că, în septembrie 1945, la un an deci de la semnarea armistiţiului cu Uniunea Sovietică, Moscova fixa datoria României la 948 miliarde de lei, conform cursului existent în aprilie 1945, dintre care 348 de miliarde erau considerați ca achitați⁹⁰.

Au fost înființate în acest sens numeroase societăți cu capital mixt, sovieto-român, axate teoretic pe eficientizarea economiei românești. În practică, sovromurile s-au dovedit a fi un instrument pentru abuzarea fragilei economii postbelice a României și pentru direcționarea tuturor bunurilor de origine germană înspre Uniunea Sovietică⁹¹. Ca un fel de despăgubire tacită pentru politica economică pe care o practica, Moscova făcea apel la naționalismul populației. Armistițiul din septembrie declara nul și neavenit Dictatul de la Viena din 1940, prin care Ungaria, cu aprobarea Germaniei naziste, ocupase Ardealul de Nord. Cu toate acestea, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, anexate de sovietici în același an, nu aveau să fie returnate⁹². Imaginea generală a României „a întrunit”, în acea perioadă, „toate trăsăturile unei ocupații militare”. Însă responsabilitatea pentru acest statu-quo era difuză și ținea de raporturile de forță încă nedefinitivate de la sfârșitul războiului și deci nu putea fi atribuită preponderent, așa cum încearcă să ne convingă Ion Țuța, dezinteresului vinovat al puterilor occidentale⁹³.

---

⁸⁶ Dragoș Zamfirescu, *Sovietizarea României. O perspectivă geopolitică*, „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1, 1995, p. 19; Denis Deletant, *Studies in Romanian History*, București, Edit. Enciclopedică, 1991, p. 259-260.

⁸⁷ Nicolae Păun, *Viața economică a României, 1918-1948. Dezvoltare, modernizare, europenizare*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009, p. 346, 374.

⁸⁸ Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, p. 108.

⁸⁹ Marin Radu Mocanu, *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris. Documente*, București, Arhivele naționale ale României, 1996, p. 141.

⁹⁰ Marin Radu Mocanu, *România și armistițiul cu Națiunile Unite*, p. 362-363.

⁹¹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 123.

⁹² Dennis Deletant, *Teroarea comunistă...*, p. 54.

⁹³ Ion Țuța, Ion, (1991), *România la cumpăna istoriei. August '44*, București, Edit. Științifică, 1991, p. 286-297.

Tonul encomiastic al istoriografiei române din perioada conducerii lui Gheorghiu-Dej la adresa rolului Armatei Roșii în reorganizarea postbelică a țării avea să fie atenuat treptat în timpul epocii Ceaușescu, pe măsură ce veleitățile independentiste ale secretarului general al PCR se amplificau. În ultimii ani ai regimului, a devenit de-a dreptul critic.

Un document din 1 septembrie 1944, al Ministerului Afacerilor Străine menționa că „trupele sovietice dau impresiunea de a considera România ca țară ocupată” și observa, de asemenea, „este greu de stabilit contactul cu unii generali sovietici, care declară că nu au nici un fel de instrucțiuni de la Moscova”. Dezarmarea trupelor române, pe alocuri, cererea sovietică de a prelua Comandamentul Militar al Capitalei, dezorganizarea transporurilor, prin exagerarea rechizițiilor de materiale și autovehicule sînt fapte, menționa nota Externelor, „care trebuie aduse la cunoștința celor trei ambasadori, arătându-li-se că sunt contrare declarației lui Molotov”. (...)

Cu toate aceste nereguli, guvernul român a căutat să-și respecte, cât mai corect, obligațiunile asumate la 13 septembrie 1944. Celor trei probleme (colaborarea militară, măsurile cu caracter intern și respectarea angajamentelor externe) li s-a răspuns cu maximum de bunăvoință, făcându-se tot ceea ce îngăduiau împrejurările. O serie de defecțiuni, cum ar fi lipsa de timp necesar unei organizări prealabile, insuficiența mijloacelor de acțiune ale administrației române dezorganizate, efectele bombardamentelor, schimbările de personal, lipsa de coordonare între măsurile luate de Înalțul Comandament Sovietic și administrația românească, nu puteau fi reproșate serviciilor românești⁹⁴.

Populația, în special cea rurală, era principalul perdant al întâlnirilor cu Armata Roșie⁹⁵.

În afară de 23 august sau 1 mai, în RPR se mai sărbătoreau și alte evenimente de importanță capitală pentru regim. Unul dintre ele era reprezentat de către „săptămâna prieteniei româno-sovietice”, care avea loc între întâi și șapte noiembrie. Festivitatea se desfășura „sub semnul popularizării grandioaselor realizări ale regimului sovietic, a popularizării luptei pe care [acesta] o duce în fruntea lagărului păcii împotriva imperialiștilor provocatori de război, pentru pace și progres”. În 1949, Comitetului Județean al PMR Timiș, ca de altfel tuturor celorlalte comitete județene, i se trasase sarcina de a „constitui” în cel mai scurt timp posibil „o Comisie de sărbătorire” a evenimentului cu rolul de a „conduce efectiv întreaga campanie”. Urmău să fie aduse în prim-plan, cu această ocazie, „creșterea continuă a forțelor democrației și socialismului în întreaga lume”, apoi „prietenia cu URSS” care alcătua „temelia politicii Statului nostru și garanția principală a dezvoltării R.P.R. pe drumul socialismului” și, nu în ultimul rând, „rolul tov.[arășului] Stalin ca prieten al poporului nostru, conducător al frontului păcii și socialismului, învățător al oamenilor muncii din întreaga lume”.

⁹⁴ Valeriu Dobrinescu, *op. cit.*, p. 63-64.

⁹⁵ Florin Stănescu, Dragoș Zamfirescu, *Ocupația Sovietică în România. Documente, 1944-1946*, București, Vremea, 1998.

Numeroase conferințe și programe artistice contribuiau la definitivarea propagandistică a „săptămânii prieteniei româno-sovietice”, toate axate pe reliefarea „succeselor” sovietice în diverse domenii cum ar fi politica externă, agricultura sau viața culturală⁹⁶.

Un alt moment festiv, de data aceasta pentru întreg lagărul sovietic, era dat de către ziua de naștere a „marelui” Stalin: 21 decembrie. Tot în 1949, când generalissimul atingea respectabila vârstă de 70 de ani, Comitetul Județean al PMR Timiș făcea tot posibilul pentru a se aigura că evenimentul „se va desfășura sub semnul dragostei nețărmurite a oamenilor muncii din țara noastră pentru I.V. Stalin, marele geniu al omenirii muncitoare, conducătorul poporului sovietic care construiește comunismul, învățătorul oamenilor muncii din întreaga lume, eliberatorul și prietenul poporului nostru”. La fel, o comisie specială fusese însărcinată cu gestionarea „sărbătorii”. Aflăm astfel că intensă activitate propagandistică depusă cu această ocazie consta, pe lângă mediatizarea în presă sau emisiuni radiofonice, într-o serie de conferințe eșalonate tematic pentru „orașele mai mari”, „toate orașele”, respectiv localitățile rurale. În primul caz putea fi audiată conferința „I.V. Stalin conduce URSS pe drumul construirii comunismului”, în al doilea caz „I.V. Stalin, învățătorul și conducătorul popoarelor în lupta pentru pace, libertate și socialism, prieten al poporului nostru”, iar în al treilea caz „I.V. Stalin, îndrumătorul țărănimii muncitoare pe calea vieții îmbelșugate și fericite”, respectiv conferința care urma să aibă loc în „toate orașele”. Spontaneitatea era total absentă din cadrul unor astfel de manifestări: „alegerea vorbitorilor, textul conferințelor și programele artistice” erau riguros controlate de către autoritățile locale, nefiind admisă „nicio manifestare în afara celor stabilite în planul comisiei de partid”. De asemenea, „propaganda vizuală” se baza exclusiv pe „materialul trimis de către Comisia de Partid”. Nu se primea aprobare nici măcar pentru „folosirea diferitelor materiale locale ca: tablouri, sculpturi, portrete, (sic!) etc.”⁹⁷. Nimic, nici chiar excesul de zel, nu trebuia să depășească limitele și mijloacele impuse de către Comitetul Județean, aflat la rândul său sub lupa conducerii de la București.

Conferința de Pace de la Paris, desfășurată în cursul anului 1946, s-a încheiat pentru România cu un tratat de pace semnat la începutul următor și cu impresia că fusese nedreptățită la mai multe capitole, în special prin neacordarea cobeligeranței, adică a recunoașterii efortului depus după 23 august 1944 la înfrângerea Reichului nazist⁹⁸. Într-adevăr, înlăturarea mareșalului Antonescu și ieșirea din Axă a României a redus apreciabil durata conflictului, prin dezorganizarea frontului german în sudul și estul Europei; se pare însă că memoria României antonesciene, o fidelă aliată a lui Hitler timp de patru ani, a fost mai puternică.

---

⁹⁶ Serviciul Județean Timiș a Arhivelor Naționale (SJTAN), fond Comitetul Județean al PMR Timiș Torontal, dosar 59/1949, f. 37-39.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 42-48; vezi și Eugen Denize, *Propaganda comunistă în România, (1948-1953)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2009.

⁹⁸ Ion Șuța, *op. cit.*; Valeriu Dobrinescu, *op. cit.*, p. 185.

Deosebit de persistent în lucrările unor analiști români, mitul Yaltei⁹⁹ este din păcate confirmat și de o durabilă ancorare în mentalul colectiv est-european. Pentru Nicolae Baciuc, Yalta a însemnat pur și simplu „crucificarea României”; în plan european, conferința s-a transformat, crede el, în „mormântul libertății, al democrației, al liberei determinări a popoarelor. Ea este sinonimă cu trădarea, cu naivitatea puterilor occidentale, cu indiferența lor în fața brutalității, cinismului și machivelismului sovietic”¹⁰⁰. Autorul deplânge și capitularea necondiționată impusă de Aliați membrilor Axei, care ar fi prelungit inutil războiul; în absența acestei condiții, armistițiile semnate de liderii de la Moscova cu țările est-europene ar fi fost mai puțin dure, mergând până la potențiala lor autonomie în raport cu sfera de influență sovietică.

În primul rând, subiectivitatea autorului și determinarea sa de a încadra fluida situație est-europeană din ultimii ani ai războiului în schema simplificată și reducăționistă a „trădării” și „naivității” Occidentului în raport cu cinismul realist al Uniunii Sovietice este de la bun început tarată. Deși au existat diferențe majore de limbaj diplomatic, inclusiv o insuficiență în materie de informare a președintelui american Roosevelt în chestiunile europene, tehnicile de negociere sovietice și modul de distorsionare a realității specific marxism-leninismului¹⁰¹ – Occidentul nu a fost manipulat pentru a accepta ambițiile imperialiste ale sovieticilor. Numai că diplomația occidentală a funcționat „pe două voci” cu obiective relativ diferite, în timp ce diplomația sovietică, monolitică, a dat impresia unei forțe și coeziuni net superioare. Apoi, așa cum s-a mai menționat pe parcursul studiului, raporturile de forță din perioada finală a războiului în Europa de Est au suferit reconfigurări multiple: nu conferința de la Yalta a condus la sovietizarea statelor din regiune, ci avansul implacabil al Armatei Roșii și incertitudinile substanțiale ale protagoniștilor referitoare la viitorul apropiat. În plus, un amănunt care nu cred să îi fi scăpat lui Baciuc în privința condițiilor de armistițiu oferite de Stalin statelor est-europene membre ale Axei este că acestea erau direct proporționale ca rezonabilitate cu gradul de avansare al Armatei Roșii: termenii în care se negocia când Uniunea Sovietică era în defensivă sau era nesigură în privința deznodământului războiului s-au inversat gradual după victoria la Stalingrad, radicalizându-se pe măsură ce forțele Axei erau împinse spre granița vestică și respectiv în afara teritoriului sovietic. În ceea ce privește capitularea necondiționată impusă Germaniei naziste și aliaților săi, au existat în trecut conflicte armate în care inamici cu mult mai „umani” decât naziștii au fost constrânși să depună armele fără pretenții. Mai ales că Hitler arătase cu prisosință în anii '30 prețul real pe care îl acordă negocierilor, compromisului și, în general, înțelegerilor de bună credință.

---

⁹⁹ Nicolae Baciuc, *Agonia României...*; Nicolae Baciuc, *Yalta și crucificarea României*, Lugoj, Fundația Europeană Drăgan, 1990; Titu Georgescu *România între Yalta și Malta*, București, Casa de editură și presă ȘANSA S.R.L., 1993.

¹⁰⁰ Nicolae Baciuc, *Agonia României...*, p. 62.

¹⁰¹ Jean-François Soulet, *Istoria Europei de Est...*, p. 20.

Aplicând modelul analitic al istoricului Hugh-Seton Watson – care divide procesul de comunizare al unui stat cu ajutorul schemei tripartite „coaliții autentice”, „coaliții de fațadă” și, în final, comunizarea propriu-zisă – asupra sovietizării României, Robert King apreciază că etapa „coaliției autentice” a fost limitată la doar câteva luni, fiind cuprinsă între 23 august 1944 și 6 martie 1945, data instalării cabinetului Groza. A cuprins deci cele două guvernări Constantin Sănătescu și pe cea a lui Nicolae Rădescu. Pe cale de consecință, etapa „coaliției de fațadă” începută cu instaurarea guvernului Groza s-a încheiat abrupt în 30 decembrie 1947, data abolirii monarhiei române prin actul de abdicare semnat de regele Mihai datorită injoncțiunilor conjugate ale comuniștilor locali dirijați de Moscova. În aceeași zi începe, prin intrarea în existență a Republicii Populare Române (RPR), ultima etapă a cuceririi puterii, aceea a unui „regim monolitic”, integral comunist¹⁰².

În sfârșit, Chalmers Johnson propune o tipologie dihotomică a regimurilor comuniste, în funcție de modalitatea autonomă sau heteronomă prin care acestea ajung la putere. Partidele comuniste care se instalează la guvernare prin forțe proprii și care beneficiază totodată și de o anumită susținere populară „se găsesc, într-un fel, prinse în capcana propriei popularități”, confruntându-se, pe cale de consecință, cu următoarele posibilități: fie operează concesiile ideologice pentru a păstra cât mai mult posibil din sprijinul societății, fie urmează neabătut principiile intransigenței leniniste, indiferente la efectele acesteia asupra capitalului social pe care îl dețin. De obicei, susține Johnston, ele vor opta pentru prima variantă¹⁰³.

Dilema popularității nu afectează însă „regimurile comuniste derivate”. Impuse din exterior, acestea nu au de ce să se îngrijoreze pentru o susținere populară care oricum nu există. Populația este abordată mai degrabă ca o „resursă”¹⁰⁴, deoarece regimul își extrage legitimitatea din cu totul alte surse decât popularitatea pe care o deține la nivelul societății, așa cum se întâmplă în regimurile democratice. Cu toate acestea, regimul comunist român nu se va arăta chiar atât de impasibil la maniera în care era receptat în societate. Această turnură s-a petrecut însă începând cu anii 1960, când își va fi consolidat puterea atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Deocamdată, în perioada preluării și consolidării puterii, comuniștii români confirmau analiza lui Johnson: guvernul Groza „putea fi numit, fără îndoială, cel mai nepopular guvern român din timpurile moderne”¹⁰⁵.

---

¹⁰² Robert King, *op. cit.*, p. 47-51.

¹⁰³ Chalmers Johnson, *Comparing Communist Nations*, în Chalmers Johnson, (ed.), *Change in Communist Systems*, Palo Alto, Stanford University Press, 1970, p. 31; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, *Modelul stalinist de sovietizare a României II*, „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3, 1995, p. 31.

¹⁰⁴ Chalmers Johnson, *loc.cit.*, p. 32.

¹⁰⁵ Dinu Giurescu, *Cade Cortina de Fier. România 1947 (documente)*, București, Curtea Veche, 2002, p. 125; sublinierea în original.